HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 11 Issue 3, June 2019

DOI Number: 10.9737/hist.2019.749

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 03.04.2019 Kabul Tarihi: 30.04.2019

Atıf Künyesi: Ümran Ozan Karahan, "Hellenistik ve Roma Dönemi'nde Hellen Kentlerinde Tahkim: Samos-Priene Örneği", *History Studies*, 11/3, Haziran 2019, s. 963-981

Hellenistik ve Roma Dönemi'nde Hellen Kentlerinde Tahkim: Samos-Priene Örneği

Arbitration in Hellen Cities in Hellenistic and Roman Periods: Samos-Priene Example

Dr. Ümran Ozan Karahan

ORCID No: 0000-0002-8179-9031

Uşak Üniversitesi

Volume 11
Issue 3
June
2019

Öz: Antik Hellen Dünyası'nda tahkim davaları anlaşmazlıklar için yaygın bir çözüm yöntemi olarak sıklıkla kullanılmıştır. Hellen kent devletleri aralarındaki anlaşmazlıkları ikili olarak çözemediklerinde itibar sahibi üçüncü bir kent devletinden arabuluculuk talebinde bulunmaktaydılar. Bu barışçıl yöntem yaygın bir şekilde uygulanırken zaman zaman kent devletleri, aralarında yaptıkları anlaşma metinlerine ileride oluşabilecek olası anlaşmazlıkların çözümü için tahkim şartı ile ilgili maddeyi de ekliyorlardı. Hatta hakem olarak seçilebilecek kent ya da kentlerin adları da eklenmekteydi. Bu seçimler yapılırken en ince detayına kadar belirlenebiliyordu. Tahkim davalarına bakacak olan mahkeme heyeti üyelerinin seçimleri titizlikle yapılmaktaydı.

Bu barışçıl yöntem Hellenistik krallıklar ve Roma Dönemi Küçük Asia'sında devam ettirilmeye çalışılmıştır. Ancak Roma'nın bölgeye tamamen hâkim olmasıyla daha çok *senatus*un tahkim davalarına müdahil olmaya başladığını görmekteyiz. İlk dönemlerde *senatus* bu davalara müdahil olmadan üçüncü bir kenti görevlendirmekteydi. Ancak her güçlü devletin yaptığı gibi bölgedeki kendi çıkarlarının gözetilmesine önem vermektedir. Bu nedenle de tahkim davalarında tam olarak tarafsız ve adaletli davrandığını söylememiz çok da olası değildir. Bu tahkim davalarının en bilinen örneklerinden biri, Samos ile Priene kentleri arasında yaşanan arazi anlaşmazlığı nedeniyle çok defa tekrarlanmış olan tahkim davalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Tahkim, Hellenler, Küçük Asia, Samos, Priene.

Abstract: In the Ancient Hellen World, arbitration cases were frequently used as a common solution method for disputes. When two Hellen city-states could not resolve disputes between themselves, they would seek the mediation of a third city-state of high prestige. While this peaceful method was widely practiced, from time to time, city-states would add the clause related to arbitration to the texts of their treaties to settle possible disputes that might occur later. They would even add the names of the cities that could be chosen as arbitrators. These choices could be determined down to the smallest detail. The election of the members of the panel that would hear the arbitration cases was made with great care.

This peaceful method was tried to be continued in Hellenistic Kingdoms and Roman Period Asia Minor. However, we see that rather the *senatus* started to intervene in the arbitration cases as Rome completely dominated the region. In the early days, the *senatus* would not intervene in these cases and would act as a third state. However, as every powerful state had done, it would show great care that its interests in the region were looked out for. Therefore, we cannot really say that it was completely impartial or fair in arbitration cases. One of the most well-known examples of these arbitration cases is those regarding land disputes between the Cities of Samos and Priene that have been repeated many times.

Keywords: Arbitration, Hellenes, Asia Minor, Samos, Priene.

Giriş

Devletlerarası anlaşmazlıkların ve savaşların önlenmesinde üçüncü bir tarafın müdahil olması, Eski Yakındoğu Tunç Çağı'na kadar uzanmaktadır. Lagaş Kralı Eannatum döneminde, Umma ile Lagaş kentleri arasında, kökenleri çok daha eskilere dayanan bir sınır anlaşmazlığı yaşanmıştır. Bu anlaşmazlığın arabulucusu olan, Kiş Kralı Mesilim tarafından sınır tespiti yapılmıştır.¹ Belki de Hellen kentleri arasındaki bu tahkim davalarının kökenleri için Eski Yakındoğu'ya bakmak gerekir. Ancak Hellen kentlerindeki politik sistem, tahkimin uygulanmasına daha yatkındı. MÖ 5. yüzyılda Hellen kentleri aralarında yaptıkları antlaşmalara gelecekte oluşabilecek anlaşmazlıkları barışçıl bir şekilde çözebilmek için antlaşma maddeleri arasına tahkim şartını da ekliyorlardı. Genel olarak Hellen kentleri anlaşmazlıkları savaş yoluyla çözmek yerine diplomasi ya da müzakere yoluyla çözüme taraftarıydılar. II. Philippos'un Atina ve Thebaililerle MÖ 338'de yapmış olduğu savaş öncesi dört yüzyıllık süreçte yaklaşık altmış tahkim davası örneği bilinirken, savaş sonrası iki yüz elli yıllık süreçte kentlerin, Hellenistik krallıkların ve Roma Cumhuriyeti'nin müdahil olduğu bu sayı yüz elli - iki yüz civarında olmuştur. MÖ 2. ve 1. yüzyıllarda Küçük Asia'da Roma'nın egemen hale gelmeye başlamasıyla Hellen kentleri arasında tahkim davalarının sayısında azalmalar olmuş, tahkimlerin niteliği de değişmeye başlamıştır.²

Hellen Kentlerinde Tahkim

Antik Dünya'da tahkime sunulan anlaşmazlıklar çeşitli ve geniş kapsamlıydı. Çoğu zaman anlaşmazlıklar sınır meselesi nedeniyle ortaya çıkıyordu. Ama başka nedenlerle de anlaşmazlıklar olabiliyordu. Borç iddiaları veya antlaşmaların sonlandırılmasıyla ilgili konular ulusal onurlara zarar verebilecek konulardı. Hellen kentleri arasındaki olağandışı anlaşmazlıkların çoğu zaman uluslararası tahkime gönderildiğini gösteren birçok belgenin varlığı görülmektedir. Dini yargı yetkisine ilişkin anlaşmazlıklar genellikle belirli bir tapınağın ya da kutsal mekânların kontrolüne ve buralardan elde edilecek itibar ve kazançlara odaklanmıştır. Eski tahkim yerlerine ait sınır anlaşmazlıklarının çoğu itilafli bölge üzerinde kutsal sayılan bir yapı ya da araziden kaynaklanmaktaydı. Mesela Sparta ile Messenia kentleri arasındaki atalarından kalma düşmanlıklar itilafli bölgede yer alan kutsal Artemis Limnatis Tapınağı nedeniyleydi. Bu tür dini yargıyı içeren anlaşmazlıklar bazen ritüel hakkı veya yükümlülüğünün paylaşılamamasından meydana geliyordu. Arazi anlaşmazlıkları genelde

¹J. S. Cooper, "Reconstructing History From Ancient Inscriptions: The Lagash-Umma Border Conflict", *Sources From The Ancient Near East*, 2/1, Undena Publications, Malibu 1983, s. 7-54; Gökhan Kağnıcı, *Tarih Yazıcılığı Açısından Eski Mezopotamya'da Krali Kayıtlardaki İfadelerin Değerlendirilmesi*, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2012, s. 155.

²S. L. Ager, *Interstate Arbitrations in The Greek World, 337-90 B.C.*, University Of California Press, Berkeley-Los Angeles-Oxford 1997, s. XIII-XV; A. Magnetto, "Interstate Arbitration and Foreign Judges", *The Oxford Handbook of Ancient Greeks Law*, (Ed: Edward M. Harris-Mirko Canevaro), Oxford University Press, Oxford 2016, s. 2.

üzerindeki çıkar çatışmasından kaynaklanıyordu. Eyaletler arası mali anlaşmaların ihlali, borçlar, para cezaları, diğer parasal borçların temerrüde düşmesi gibi nedenlerle mağdur tarafın koşullarına ve eğilimine bağlı olarak tahkime gidilebiliyordu ya da güç kullanmaya sebep olabiliyordu. Özellikle uluslararası borç ciddiye alınan bir sorundu ve bazen özel bir sorundan kamu meselesi haline de dönüşebiliyordu.³

Antik kaynaklardan Herodotos, MÖ. 519'da Korinthosluların Atinalılar ile Thebaililerin arasında hakemlik yaptığından bahsetmektedir. Ayrıca MÖ. 493'te Sardeis Satrabı Artaphrenes'in İonialıların anlaşmazlıklarını hakeme başvurmak suretiyle çözmelerini, yasal antlaşmalar imzalamalarını ve birbirlerinin topraklarını yağmalamaktan kaçınmaya zorladığını belirtmektedir.⁴ Thukydides ise MÖ. 423'te Atina ile Sparta arasında imzalanan antlaşmada tahkim maddesinin yer aldığından bahsetmektedir.⁵ MÖ. 446/445'te Atina ile Sparta arasında gerçekleşen Peloponnesos Savaşı'na son veren antlaşmaya bir tahkim şartı konmuştu ancak iki devlet arasındaki gerginlik MÖ. 431'de yerini savaşa bıraktı. Sparta çıkarları nedeniyle bu tahkim şartını göz ardı etmiştir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, Sparta ve Atina dönemin iki büyük güçlü devleti olması nedeniyle, tahkim davasına bakabilecek itibarlı ve güçlü bir başka üçüncü taraf bulmak kolay da değildi. En erken tahkim örneklerinden biri de MÖ 391-388 yıllarındaki Miletos - Myous kentleri arasındaki tahkim davasıdır.⁶ Bir başka örnekte ise, MÖ. 338 yılında II. Philippos, Khaeronea Zaferi'nden sonra Lakedaemonialılar ile Messenialılar arasındaki bölgesel anlaşmazlığı müdahil olarak çözmüştür.⁷

Hellenlerin uluslararası tahkime götürdüğü büyük anlaşmazlıklar genelde mülkiyet hakkı ve arazi anlaşmazlıklarıdır. Bu durum verimli toprakların yetersizliğinden kaynaklanıyordu. Bu nedenle de en fazla itilaf bu verimli arazilerle ilgilidir. Bazen bu araziler üzerinde yer alan kutsal bir alanın olması, arazinin stratejik ve askeri önemi, doğal kaynakların bulunması gibi unsurlar da anlaşmazlıkların temelini oluşturuyordu. Bazen anlaşmazlık sebebi olan topraklar liman, balıkçılık, tuz işletme sahası ya da tuğla üretimi gibi ekonomik değere sahip alanlar da olabiliyordu. Daha nadir olarak da ödenmemiş borçlardan kaynaklanıyordu.⁸

Hellenler gelecekte meydana gelebilecek anlaşmazlıklarda çözüm olabilsin diye antlaşma maddelerinde tahkimi kullanmışlardır. Devam eden bir çatışmayı sona erdirmek için veya çatışmayı önlemenin bir aracı olarak antlaşma maddeleri arasına eklenir hale gelmiştir. Hatta bazı durumlarda gelecekteki tüm anlaşmazlıklar için zorunlu kılınmıştır. Mesela *synoikismos*lar (küçük yerleşimlerin birleştirilmesi) yapılırken ortaya çıkan uyumsuzluklar için kullanılmıştır. Bu iyi niyetli tutumlar herhangi bir özel hüküm olmaksızın barış antlaşmalarındaki maddelere eklenmiş kısa ve kesin olmayan hükümler de yer almıştır. Ancak zorunlu tahkim şartı olan antlaşmalarda daha fazla özen gösterilmiştir. Örneğin Miletos ve Herakleia arasındaki antlaşmada hakem olarak seçilecek kentin özgür ve demokratik bir kent

³ Ager, *age*, s. 4.

⁴ Herodotos, *Herodot Tarihi*, (Çev: Muntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002, 6. 42; 6. 108.

⁵ Thukydides, *History of The Peloponnesian War*, (Trans: Rex Warner-M. I. Finley), Penguin Books, London 1972, 4. 118; P. J. Rhodes, "Making and Breaking Treaties in The Greek World", *War and Peace in Ancient and Medieval History*, (Ed: Philip de Souza-John France), Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 9-12.

⁶ Ager, 1997, s. 19-20; Magnetto, *agm*, s.2.

⁷ R. M. Kallet-Marx, R. M., *Hegemony to Empire: The Development of the Roman Imperium in the East From 148 to 62 B.C.*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-Oxford 1996, s. 162; N. Luraghi, *The Ancient Messenians*, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 16-27; A. Magnetto, "Interstate Arbitration as a Feature of The Hellenistic Polis: Between Ideology, International Law and Civic Memory", *The Polis in The Hellenistic World*, (Ed: H. Börm-N. Luraghi), Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2018, s. 89.

⁸ Ager, *age*, s. 4; Magnetto, *Interstate Arbitration and Foreign Judges*, s. 8-9.

olması gerektiği belirtilmiştir. Teos ve Lebedos arasında gerçekleştirilen *synoikismosta* ise tahkim kentinin adı belirlenmiştir. Temnos ile Klozomenai arasındaki antlaşma metni hazırlanırken gelecekte bir tahkime gitme durumu söz konusu olursa takip edilecek prosedürler son derece ayrıntılı bir taslakla metne eklenmiştir.⁹

Devletlerarası anlaşmazlıklarda tahkime gidilmesi konusunda bir anlaşma hükmü yok ise iki devlet anlaşmazlığın çözümü için üçüncü bir tarafa müracaat ederek geçici olarak bir çözüme kavuşabilirlerdi. Aslında uzlaşmacı tahkim zorunlu tahkimden daha başarılı olabiliyordu. Zorunlu tahkim, anlaşmazlık içerisinde olan devletlerin arasında savaş nedeniyle kopuk olan iletişimin açılmasını sağlamaktı. Tahkime gidebilmek için başlangıç olarak bir ya da iki tarafın birden elçi göndermeleri gerekliydi. Bir taraf diğerine hakemlik/arabuluculuk yapmak üzere resmi olarak davette bulunabilirdi. Ya da bu duruma karşılık itirazda da bulunabilirdi. Bir tarafın tek başına başlattığı bu süreç, diğer tarafın bu sürece boyun eğmek zorunda olduğu anlamına gelmiyordu. Meselenin daha ileriye taşınabilmesi için davayla ilgili bir anlaşma yapmak gerekiyordu. Tahkim yargılamasının birçoğu bu aşamada diğer tarafın itiraz etmesi nedeniyle sonuçsuz kalmıştır.¹⁰

Tahkim için başvuru ya da davet yapıldığı zaman, öncelikle her iki kentin kendi aralarında bir anlaşmaya varmaları gerekirdi. Genel olarak her iki taraf tahkime gitmeden önce bir prensip anlaşmasına vararak bir ön protokol belgesi hazırlamaktaydılar. Anlaşmazlığın hakemlere sunulmasından önce bu aşamada her türlü endişenin giderilmesi gerekmekteydi. Çünkü tahkim bağlayıcı olarak kabul ediliyordu. Bu nedenle her iki taraf tahkim kurulu oluşturulmadan önce tahkim kuruluna verilecek usul ve yetkiler konusunda hemfikir olmaları gerekiyordu. Bazen taraflar hakem seçimi için önceden anlaşıyorlardı. Uluslararası tahkim ile ilgili mevcut belgelerin bir kısmı nihai karardan ziyade bu ön anlaşmayı kaydetmiş görünmektedir. Kamuya açık bir şekilde gerçekleştirilmesi, tahkimin prosedüre uyup uymadığı, hakemin objektifliği konusu anlaşmazlığı azaltmaktaydı. Her iki taraf tahkimin kararını kabul edeceklerine dair yeminli ifade vermekteydiler. Tahkimden önce meselenin ne olduğu konusunda, tartışmalı bir arazi mi, bir borç sorunu mu ya da başka bir konu mu olduğu ile ilgili olarak, anlaşmazlığın konusu kesin olarak tespit edilirdi. Tahkime giden kentler egemenliklerini geçici olarak hakeme teslim ettikleri için onların gücünün sınırlandırılması anlamına gelen bu durum taraflar açısından kaçınılmazdı. Hassas bir müzakerenin sonucunda hakemin kimliği ön anlaşmada belirtilen en önemli konulardandır. Mahkeme heyetinin seçileceği üçüncü taraf olan kentin (*polis ekkletos*) tarafsızlığından emin olmak için en uygun olanı bulmak zorunda idiler. Ayrıca ön anlaşmada sadece hakem olacak kent değil, mahkeme heyeti de tespit edilebilmekteydi. Ama daha yaygın olan prosedür her iki tarafın uzlaşma sağlaması ve hakimleri tahkime bırakmalarıydı. Yargılama süreci öncesi yargılamanın esasları da belirlenebiliyordu.¹¹

İzlenecek prosedür titizlikle hazırlanırdı. Hâkimlerin ve yemin etmesi gereken kişilerin yeminlerini ne şekilde yapmaları gerektiğine kadar bütün detaylar özenle belirtilirdi. Mutabakat için tahkim bir zaman sınırı belirlerdi. Ön anlaşma ile birlikte düşmanlıkların askıya alınması sınırlı bir süre içinde olabilirdi. Bazı durumlarda taraflar mahkeme heyetine zaman sınırı koyabilirler ya da gerekli olduğunda hâkimler ek süre talep edebilirlerdi. Her iki taraf bir anlaşmaya vardı ise mahkeme heyeti feshedilirdi. Eğer her iki taraf mahkeme heyetinin

⁹ Ager, *age*, s. 7-8; Magnetto, *agm*, s. 3; *Interstate Arbitration as a Feature of The Hellenistic Polis: Between Ideology, International Law and Civic Memory*, s. 90.

¹⁰ Ager, *age*, s. 8; Magnetto, *Interstate Arbitration and Foreign Judges*, s. 4.

¹¹ Ager, *age*, s. 8-9; Magnetto, *agm*, s. 5.

kararına uymayı reddederse bir tür para cezası uygulanırdı. Karar verildikten sonra önemli bir tapınakta yayınlanması sağlanırdı.¹²

Tahkim prosedürünün ilk adımı, ön anlaşma ya da mutabakata varıldığında söz konusu tahkim için belirlenen üçüncü kenti davet etmektir. Bazen tahkim olarak seçilen kent ilk adımı atmıştır. Ancak genellikle itilafli taraflar olası hâkimlerin daveti ile elçilerini gönderirlerdi. Tahkim kentinde her zaman aranacak en önemli özellikler tarafsızlık, güvenilirlik ve iyi niyetti. Tahkim kenti önceden belirlenebilirdi. Örneğin Ephesos ve Sardeis, tahkim kenti için ihtiyaç olduğunda başvurmak üzere tahkim kentlerinden bir seçenek hazırlamışlardı. I. Antigonos'un Küçük Asia'da hâkimiyetinin olduğu dönemde, Teos ve Lebedos'un arasında gerçekleşecek olan *synoikismos* için uyuşmazlık olduğunda, sorunu çözmek için üçüncü taraf olarak Mytilene atanmıştır. Tahkim kentinin ideolojik olarak taraf olan kentlerden herhangi birine sempati duymaması da gerekirdi. Farklılıkları gözetmeyecek, özgür ve demokratik bir kent tercih edilirdi. Bazen mahkemenin tarafsız olmasını sağlamak için ve ulusal çıkarların gözetilmeksizin birkaç kent davet edilebilirdi. Birkaç eyaletten gelen hâkimlerden oluşan uluslararası bir mahkeme oluşturulabileceği gibi, yaygın olarak Hellenler tek bir kente davet gönderme eğilimindeydiler.¹³

Hakemlerin seçiminde en önemli faktörlerden biri kentin itibarıydı. Hakem ne kadar itibarlı olursa karar yetkisi de o kadar büyük olurdu. Hellenistik Çağ'ın büyük hanedanları genellikle hakem olmaları için davet edilirdi. Hellenler gücü artan bu hanedanlar karşısında alınan kararları kabul etmek durumunda kalırlardı. Roma'nın Küçük Asia'da artan gücünün etkisi ile sıkça *senatusa* tahkim taleplerinde bulunurlardı. Üçüncü yüzyıl sonu ile ikinci yüzyıl boyunca tahkim konusunda etkileyici bir üne kavuşmuş olan bağımsız Hellen kentlerinden Rhodos başarılı diplomatik sicili ile itibarını daha da arttırmıştır. Hakemlik tercihi coğrafi yakınlık, önceki dönemlerden kalma iyi ilişkiler ve güven esas rol oynamıştır.¹⁴

Hakemlik daveti alan kent nadiren bu daveti reddetmiştir. Yargılama sürecini yürütecek hâkimleri de hakem olan kent belirliyordu. Bazen hakem olarak seçilen kent mahkeme heyetini kendi vatandaşlarından belirleyebilir, kura ile seçebilirdi. Geniş bir kesimin görüşü alınarak adalet ve eşitlik ilkesi doğrultusunda mahkeme heyeti yüzlerce kişiden de oluşabilirdi. Magnesia ad Maeandrum ve Miletos anlaşmazlıklarının çözümünde birkaç kentin temsilcileri hakemlik yapmıştır. Bir diğer yaklaşım ise eşitlik ilkesinden daha çok uzmanlık ilkesine dayanarak mahkeme heyeti oluşturulmuştur. Mahkeme heyeti aristokratik nedenlerden olabildiği gibi, tahkim deneyimi olan gerçek diplomatik ya da spesifik özelliklere sahip kişilerden de seçilmekteydi. Arazi anlaşmazlıklarında oluşturulan mahkeme heyetinin daha az kişiden oluşması arazinin bizzat incelenmesi ihtiyacı doğduğunda çok daha kolay ve daha az maliyetli olabiliyordu. Tahkim kenti sorumluluğu kabul ettikten sonra otoriteyi bir mahkeme heyetine verir ve duruşma yeri tespit edilirdi. Bazen karar, tahkim kentinin topraklarında verilmekteydi.¹⁵

Kalabalık heyetlerden oluşan mahkemelerde karar için verilecek olan oylama süreci tahkim devletinde gerçekleşirdi. Smyrna, Miletos ile Priene arasındaki anlaşmazlık nedeniyle yapılan tahkimin kararını bütün olarak Smyrna halkının oyuyla gerçekleştirmiştir. Korinthos ile Epidauros arasındaki anlaşmazlık için Megara'nın tahkim olarak görev aldığı anda, daha hızlı

¹² Ager, *age*, s. 9-10.

¹³ Ager, *age*, s. 10-11.

¹⁴ Ager, *age*, s. 11; J. M. Hall, "International Relations", *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, Volume I, (Ed: Philip Sabin-Hans van Wees-Michael Whitby), Cambridge University Press, Cambridge 2007, s. 96-97; Magnetto, *agm*, s. 12.

¹⁵ Ager, *age*, s. 11-12; Magnetto, *agm*, s. 12.

karar verebilmek için yüz elli bir hâkimli bir heyet oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Korinthos'un sonuçtan memnun olmaması nedeniyle Megara daha ayrıntılı bir arazi incelemesi için otuz bir kişiden oluşan daha küçük bir komisyon oluşturmuştur. Megara'nın mahkeme yerinin tespiti Korinthos ile Epidauros arasında müşterek olarak tespit edilmiştir. Arazi/sınır tahkimi davalarında hâkimler araziye görür, inceler ve söz konusu kentleri ziyaret ederdi. Son kararını ise başka bir yerde verirdi. Örneğin Pergamon, Mytilene ile Pitane arasındaki anlaşmazlık için tahkim yaptığı zaman, hâkimler itilaflı bölgeyi ziyaret ettikten sonra yargılamayı Pergamon'da yapmışlardır. Samos ve Priene arasındaki tahkim davasında mahkeme itilaflı araziye ve kanıtları incelemişlerdir. Tarafları önce Rhodos'ta, anlaşmazlığın yaşandığı arazide ve son olarak da Ephesos'ta dinlemişlerdir.¹⁶

Arazi/sınır anlaşmazlıklarında mahkeme iki devlet arasındaki sınırı ayrıntılı olarak açıklamak zorunda idi. Bunun için de arazide inceleme yapmaları gerekiyordu. Bazı tahkim davalarında sık sık araziye gitmek gerekli olabiliyordu. Bu nedenle hakem seçilirken coğrafi yakınlığa dikkat edildiği de oluyordu. Mahkeme heyetinin arazi araştırmaları yapabilmeleri için, kalacak yerlerinin ayarlanması gibi konularda tahkim talebinde bulunan kent ya da kentler sorumluydu. Ayrıca hâkimleri kendi devletlerinden mahkemenin yapılacağı yere ulaştırmak, onların konaklamasını ve rahatını sağlamak, gidecekleri yerlere sağ salım götürmek ve evlerine güvenli bir şekilde ulaşmalarını sağlamak da tahkimi talep eden kent ya da kentlerin sorumluluğundaydı. Bir diğer sorumlulukları da hâkimlere rüşvet verilmesini ya da almalarını engellemektir. Arazi/sınır tahkimlerinde tarafsızlık göstergesi olarak her iki tarafın temsilcileri hâkimlerin arazi incelemelerine eşlik edebiliyorlardı. Her iki tarafın argümanları ayrı ayrı dinlenilebilir, ortak veya iki ayrı inceleme yapılabilirdi. Bu tutum mahkeme heyetinin karar vermesini kolaylaştırmaktaydı. Mahkeme nerede olursa olsun her iki tarafın argümanlarını dinlerdi. Her iki tarafın savunucuları (*dikastagoti*) ve tanıklar da duruşmalarda hazır olurlardı. Mahkemelerde tarafların haklarını savunan kişiler o kentin vatandaşı olmak zorunda değillerdi.¹⁷

Tarafların savunucularının görevlerinin bir kısmı tartışmalı arazi ziyaretinde mahkeme heyetine eşlik etmek ve kentin iddialarını yerinde sunmaktır. Mahkemeye çıkmadan önce hukuki bir konuşma yaparak açıklama yapma görevleri de vardı. Konuşmaların uzunluğu sıkı bir şekilde takip edilirdi. Tahkim mahkemelerinde farklı türde kanıtlar üretilmiştir. Sınır tahkimlerinde bölge halkının yeminli bir ifadeyle sözlü tanıklığına da başvurulurdu. Hatta bir tanığın davanın görüldüğü kente gidip tanıklık etmeye gücü yetmiyorsa kendi kentinde yeminli bir ifade verir, bu ifade mühürlenerek daha sonra mahkemeye iletilebilirdi. Devlet arşivinden belgeler, geçmiş antlaşma metinleri, ya da geçmiş antlaşmalara atıfta bulunan yazıtlar, tarihi yazılardaki bildiriler, eski efsanelerin alıntıları, daha geniş kapsamlı yazıtlar gibi pek çok kanıt olarak görülebilecek unsurlar mahkemelerde savunucular tarafından kullanılabilirdi.¹⁸

Yazıtların veya resmi devlet belgelerinin kopyaları, kurcalanmasını önlemek amacıyla mühürlü kapak altında gönderilebilirdi. Tahkim davalarında kanıt olarak antik dönem yazarlarının eserleri de gösterilebiliyordu. Atina, Salamis ile olan davasında Homeros'a atıfta bulunmuştur. Samos, Priene ve Sparta gibi kentler de tahkim davalarında bu tür eserlere atıfta bulunmuşlardır. Ancak bu tarihi metinler konu hakkında sınırlama getiriyordu. Çünkü bu tarihi metinler daha çok önemli kentlerin ve büyük güçlerin vakalarını kayıt altına almışlardır. Neredeyse küçük toplulukların dünyası tamamen ihmal edilmiştir. Dahası bu yazarlar bu arabuluculuk ya da tahkim davaları hakkında usul ve ayrıntılar hakkında yeterli bilgi vermezler.

¹⁶ Ager, *age*, s. 13.

¹⁷ Ager, *age*, s. 13-15; Magnetto, *agm*, s. 12-14.

¹⁸ Ager, *age*, s. 15.

Uygulamanın nasıl işlediğini daha çok epigrafik kaynaklardan öğrenebilmekteyiz. Hâkimler, yargılama yapılırken tanrılar adına tarafsız olacaklarına, adil bir karar vereceklerine ve rüşvet almayacaklarına dair yemin etmekteydiler.¹⁹

Mahkeme bağlayıcı bir karar vermeden önce arabuluculuk yöntemiyle soruna çözüm bulmaya çalışırdı. Kararnameler davayı kazanan kentler tarafından her zaman kayda geçirilirdi. Davayı kaybeden kentin kararname kopyası farklılık içerebilirdi. Davayı kazanan kentler, hâkimlere *proxenia* (başka *polis*lerin haklarını gözetin) olarak çeşitli ödüller verirdi. Arazi/sınır davası olmayan tahkimlerde hâkimlerin nihai kararları parasal, yani tazminat cezası şeklinde olabiliyordu. Yargılamada sanık beraat ya da kınama cezası da alabilirdi. Örneğin Hypata ile Erytharai kentleri arasındaki tahkim davasında Hypata'nın işgal ettiği toprak tartışmalı bir konuydu. Hâkimler Hypata'nın suçlamalardan beraat etmesine ve böylece toprağın korunmasına izin verdi. Hâkimlere düşen arazi/sınır anlaşmazlıklarında topoğrafyanın el verdiği kadarıyla sınırın düz bir çizgide çekilmesi gerektiği idi ve doğal olarak da bu bazen imkânsızdı.²⁰

Peyzajın doğal özellikleri, özellikle sınır tespitlerinde en çok kullanılan yöntemdi. Genellikle sınır uzlaşmaları bir dere yatağının takip edilmesi ile belirlenirdi. Sınır boyunca önemli yer işaretleri belirtilirdi: Tepeler, sırtlar ve su yatakları gibi. Doğal olmayan unsurlar da sınır tespitlerinde kullanılabiliyordu. Yollar, tapınaklar, mezarlar, sunaklar, diğer yapılar veya komşu kentin sınırları olabiliyordu. Bazı durumlarda sınır tespitlerinde kullanılan nesneler davanın asıl konusu olabiliyordu (tapınak gibi). Öyle olunca sınır o nesneyi tasvir edecek şekilde çizilirdi. Eğer arazinin ortaklaşa kullanımı söz konusuysa hâkimler tarafından ortaklaşa hasatın yapılması ya da toplanması son söz olarak belirtiliyordu. Alınan kararların uygulanmasını sağlamak için kayda geçirilirdi. Her iki taraf kopyalarını alır ve kamuya açıklardı. Örneğin Samos ile Priene arasındaki tahkim davalarının kararları, Priene'de Athena Polias Tapınağı'nda, lehlerine olan davaların kopyaları ayrıntılı bir şekilde yazıtlarda yer almaktadır. Ancak Priene'nin aleyhinde, Samos'un lehinde olan davaların kararname kopyaları yer almamaktadır.²¹

Bu durumlarda nihai kararların kayıtlarını, Delphoi'da ya da Epidauros'taki Asklepiion gibi büyük uluslararası tapınaklardan öğrenmekteyiz. Tahkim davasına bakan kentlerde bu kayıtların bir kopyasını bulundurduğuna dair örneklerine de rastlanmaktadır. Ephesos ile Sardeis arasında tahkim kenti olarak görev yapan Pergamon'da birinci yüzyılda yapılan tahkimin kararı kentin kalıntıları arasında bulunmuştur. Alınan karara itiraz eden ya da tahkimin iptal edilmesini isteyen kentler tahkim sırasında tespit edilmiş olan para cezasını ödemekle yükümlüydüler. Eğer davaya müdahalede bulunmak isteyen herhangi bir kişi olursa ona bin *drahmi*, müdahalede bulunmak isteyen bir kent olursa ona da on bin *drahmi* para cezası verilirdi. Bazı kentler de tanıklık ya da garantörlük edebilirlerdi.²²

Hellenistik ve Roma Dönemi'nde Tahkim

Hellenistik Dönem'de Hellenlerde Klasik Dönem'e göre tahkim davalarına çok daha sık rastlandığı anlaşılmaktadır. Epigrafik kanıtlara göre çok bariz bir şekilde görülmektedir. MÖ 4. yüzyılda "ortak barış" kavramının ortaya çıkmasıyla anlaşmazlıkların diplomatik yollarla çözülmesi, savaşın çıkmasına karşı güvenceye yönelik ilginin artış gösterdiği idi. Hellenistik Dönem'de uluslararası tahkime artan ilgiyi açıklayabilecek bir diğer faktör ise bu

¹⁹ Ager, *age*, s. 15-16; Magnetto, *agm*, s. 4.

²⁰ Ager, *age*, s. 16-17; Magnetto, *agm*, s. 6-7.

²¹ Ager, *age*, s. 18; Magnetto, *agm*, s. 15-17.

²² Ager, *age*, s. 19; Magnetto, *agm*, s. 15.

yüzyılın siyasi atmosferiydi.²³ Büyük İskender ve onun halefleri kentler arasındaki anlaşmazlıkları bizzat kendileri çözme yolunu tercih etmişlerdir. Samos ve Priene arasında uzun süredir devam eden arazi anlaşmazlığı meselesi, Antigonos, Lysimakhos ve Antiokhos Theos gibi isimler tarafından giderilmeye çalışılmıştır. Anlaşmazlığın kalıcı bir çözüm ile sonuçlanması için yakından ilgilenmekteydiler. Davanın, tarafsız ve tatmin edici bir şekilde çözülmesi barış ve huzurun sağlanması için çok önemliydi.²⁴

Arabuluculuk yapması için zaman zaman Pers hâkimiyetinin gücünden de yararlanılmıştır. MÖ 5. yüzyıl başlarında satrap Artaphernes, İonialılara birbirleriyle anlaşmazlıklara düştüklerinde tahkime gidilmesi çağrısında bulunmuştur. IV. Strouzes'in ise Miletos ile Myous arasındaki tahkimde yer aldığını bilmekteyiz. Tiranlar çağından Hellenistik Dönem'in sonuna kadar Hellen Dünyası *polis* dünyasıydı, güçlü kişisel figürlerin değil. Büyük İskender ile birlikte Hellen dünyasının formu büyük ölçüde değişmiştir. Diğer birçok kurum gibi üçüncü taraf diplomasi kurumu da büyük ölçüde etkilenmiştir. Zaman zaman Hellenistik krallıklar arabuluculuk tekniklerini uluslararası siyasetin daha büyük dünyasına aktarmaya çalışmışlardır. Çoğunlukla kraliyet hakemliği ön plana çıkmıştır. Lysimakhos, Thrakia'yı ve Küçük Asia'yı kontrol ettiği dönemde Samos ve Priene arasındaki arazi anlaşmazlığı için tahkim görevini yerine getirmiştir. Ancak bu kentler arasındaki arazi anlaşmazlığı kesin olarak çözülmemiş ve daha sonra tekrar tekrar ortaya çıkmıştır.²⁵

Tahkim davası süreci prosedürlere baktığımızda zaman alan bir süreçti. Bu nedenle de kralların bu tahkim davalarını görevini yerine getirecek kadar zamanları olmayabilirdi. Daha çok bu süreçle kralın temsilcileri ya da aslları diyebileceğimiz görevliler ilgilenmekteydi.²⁶

Hellenistik Dönem'de Akdeniz dünyasında ortaya çıkan bir diğer güç ise Roma idi. Hellenler kendi aralarındaki anlaşmazlıklarda Hellen olmayan devletlerin önemini fark ettikten sonra, bunlar anlaşmazlıkların hakemi olarak görülmeye başlanmıştır. Roma'nın doğuda ve batıda bir güç olarak çıkmaya başlamasından önce, MÖ 3. yüzyıl Hellenistik krallıkların altın çağıydı. MÖ 3. yüzyılın sonundan itibaren Roma, Doğu Akdeniz'de artan etkisiyle tahkim konusunda etkin olmaya başlamıştır. Dönüm noktası olarak V. Philippos ve III. Antiokhos ile yapılan ikinci yüzyılın başlarındaki savaşlar gösterilmektedir. Roma, MÖ 188 Apameia Antlaşması'ndan sonra, özellikle de Mithradates Savaşları'ndan sonra anlaşmazlıklara müdahil olmaya başlamıştır. Ancak genel olarak Roma, uluslararası hakem olarak bu pozisyona çok istekli ve yakın olmamıştır. Roma içinde yer aldığı anlaşmazlıkları çözmeyi teklif eden Hellenistik krallıklara olumsuz yaklaşmıştır. Bu konuda girişimler Hellen kentlerinden gelmiştir. Melitaia ile NARTHAKION kentlerinin aralarındaki anlaşmazlıkları için bir çözüm yolu bulamadıklarından dolayı Roma'nın adım atmalarını istemişlerdir. Roma gerçek anlamda hiçbir zaman bu konuda belirli bir politika ya da prosedür belirlememiştir. Ancak Roma Dönemi'nde tahkim iki yönlü olarak görülmektedir. Öncelikle *senatus* anlaşmazlığa neden olan sorunları ve iddiaları Roma'da dinlerdi. Daha sonra konuyu ayrıntılı bir şekilde incelemek için hukukçular gönderir ve genel bir kural koyduktan sonra karar vermek için bağımsız bir başka kenti hakem olarak atardı. İkinci Makedonia Savaşı'ndan sonra Hellas'ta, III. Antiokhos ile yapılan

²³ Ager, *age*, s. 19-20.

²⁴ M. N. Tod, M. N., *International Arbitration Amongst The Greeks*, Clarendon Press, Oxford 1913, s. 89-92; 172; Magnetto, *agm*, s. 3-5.

²⁵ Tod, *age*, s. 135-136; R. S. Bagnall, *The Administration of The Ptolemaic Possessions Outside Egypt*, Brill, Leiden 1976, s. 172; Ager, *age*, s. 20-22; Magnetto, *Interstate Arbitration as a Feature of The Hellenistic Polis: Between Ideology, International Law and Civic Memory*, s. 91.

²⁶ Ager, *age*, s. 22.

Magnesia Savaşı'ndan sonra da Küçük Asia'da, Roma elçileri artık yerel anlaşmazlıklarda tahkim gücüne tamamen sahip olmuştur.²⁷

Çoğu zaman *senatus* dikkatine sunulan şikâyetleri araştırmak ve incelemek için özel olarak bir heyet görevlendirmekteydi. Bu durumlarda arabuluculuk ve uzlaşma için sık talimat verilirdi. Miletos'a Sparta ve Messenia arasındaki anlaşmazlıkları çözmesi için, Mylasa'ya da Magnesia ad Maeandrum ve Priene arasındaki anlaşmazlığı çözmesi için tahkim görevi verilmiştir. Ancak Roma mahkeme heyetine anlaşmazlıklarda tarafların Roma ile olan hukukuna göre hareket etmesi konusunda talimatlar verilmiştir. Arazi anlaşmazlıklarında Roma'nın dostu ya da ittifak halinde olduğu kentlerin lehine karar verilmesi istenmekteydi. Hellen tahkim teorisinin ve prosedürünün uzun tarihine bakılacak olursa mahkemeyi kaybeden kent için endişe verici bir durum söz konusudur. Roma'nın bakış açısına göre bazı gerçekler vardı. Roma kendisinden önce meydana gelen olayların sorumluluğu ile ilgilenmemiştir. Roma'nın bütün olarak Hellenlerin uluslararası tahkimin nüansları ile ilgilenmediğini ya da takdir etmediğini söylemekte adil olmaz. Roma hiç şüphesiz Hellenler tarafından uluslararası tahkim kullanımından etkilenmişlerdir. Roma, bölgedeki konumunu desteklediği sürece tahkim ile anlaşmazlıkların çözülmesine duyarsız kalmamıştır.²⁸

Hellenistik Dönem'de, ilk önceleri Hellenlerin zaman zaman Romalılara hakem olarak hizmet ettikleri kaynaklardan anlaşılmaktadır. Ancak daha sonraki süreç de çok sık rastlanan bir durum değildir. Roma tahkim sürecini uluslararası diplomasinin önemli bir aracı olarak görmeye pek alışık olmasa da Roma kendi çıkarlarını güvende hissettiğinde ara sıra arabulucuları dinlemeye istekli olduğunu da göstermiştir. Roma kendi çıkarlarına ters düşmeyecek, çıkarlarına zarar vermeyecek durumlarda arabuluculuğa izin vermiştir. Bu açıdan Roma diğer büyük güçlerden hiç de farklı değildi.²⁹

Sonuç olarak uluslararası tahkim büyük ölçüde uluslararası hukukun bir türünün varlığına olan inancını koruyan felsefi ilkelere dayanmaktadır. Arabuluculuk gibi bir süreç daha esnek bir prosedür ve yasalık tuzağına daha az bağlıdır.³⁰

Samos-Priene Tahkimi

Samos ile Priene arasındaki arazi anlaşmazlığı nedeniyle oluşturulan tahkim mahkemeleri en eski tahkim örneklerinden biridir. Samos ile Priene arasında süren bu arazi anlaşmazlığı yaklaşık dört yüzyıl devam etmiştir.³¹ Samos ile Priene arasındaki arazi anlaşmazlığı ile ilgili Hellenistik Kral Lysimakhos'a ait mektuplardan anlaşıldığına göre Lysimakhos bu iki kent arasında anlaşmazlık nedeniyle arabuluculuk yapmıştır. Samoslulara ve Prienelilere mektup göndermiştir.³² Lysimakhos tahkimi olarak bilinen bu kayıtlar MÖ 283/282 tarihlerine denk gelmektedir. Anlaşmazlığa neden olan söz konusu arazi Küçük Asia'da Mykale Yarımadası'nın kuzeyinde bir şerit halinde yer almaktaydı. Anlaşmazlığa neden olan, Anaia Ovası olarak bilinen arazi üzerinde üç bölge söz konusudur. Batinetis denilen arazi,

²⁷ L. E. Matthaëi, "The Place of Arbitration and Mediation In Ancient Systems Of International Ethics", *The Classical Quarterly*, 2/4, 1908, s. 241-242; M. Cary, "A Roman Arbitration of The Second Century B.C.", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 16, 1926, s. 194-200; E. S. Gruen, *The Hellenistic World and The Coming of Rome*, Volume I, University Of California Press, Berkeley-Los Angeles-London 1984, s. 104-105; Kallet-Marx, 1996, s. 161-183; Ager, *age*, s. 12-13; Magnetto, *Interstate Arbitration and Foreign Judges*, s. 27.

²⁸ A. J. Marshall, "Survival and Development of International Jurisdiction in The Greek World under Roman Rule", *ANRW II* 13, 1980, s. 626-661; Ager, *age*, s. 27-28; Magnetto, *agm*, s. 27.

²⁹ Ager, *age*, s. 28-29; Magnetto, *agm*, s. 3.

³⁰ Ager, *age*, s. 29-30.

³¹ Tod, *age*, s. 135; Bagnall, *age*, s. 172; S. M. Sherwin-White, "Ancient Archives: The Edict of Alexander to Priene, Reappraisal", *The Journal of Hellenistic Studies*, Vol. 105, 1985, s. 80.

³² I Priene 37; OGIS 12; 13; RC 6; 7.

Karion Kalesi ve kalenin etrafında yer alan Dryoussa toprağıdır. Batinetis, Anaia Ovası'nın (tahıl deposu olarak önemlidir) batı bölümünde yer alırken, Dryoussa denilen arazi ise Batinetis'in batısındaki tepelik alandır. Bu bölge aslında MÖ 700'lere kadar Karia'ya ait Melia kenti topraklarıydı. MÖ 700 yılının başında İon birleşik kuvvetleri tarafından bu topraklar ele geçirilmiştir. Topraklar Samos ile Priene arasında paylaşılmıştır. Daha sonraki Rhodos tahkiminde verilen karara göre; Karion ve Dryoussa, Priene'ye verilmiş, Samos ise Phygela (Kuşadası yakınlarında) kasabasını almıştır. Bir dönem, bu bölge Karia Satrapı Lygdamis tarafından da kontrol altına alınmıştır. Daha sonra Priene'de tiranlık yapan Hieron, kendisine muhalif oldukları gerekçesiyle bazı vatandaşları kentten sürmüştür. Onlar da yandaşları ile birlikte Karion Kalesi'ni ele geçirmişlerdir. Kalenin garnizon komutanını öldürmüşlerdir. Üç yıl sonra Hieron'nun tiranlık yönetimini devirmeyi başarmışlar ve kente geri dönmüşlerdir. Ancak Karion Kalesi'ni de bir süre daha ellerinde tutmuşlardır. Kalenin etrafındaki araziye de ekmişlerdir. Hatta bir süre sonra arazinin bazı bölümlerini sattıkları bilinmektedir.³³ Lysimakhos'un yazıtına göre Prieneliler daha sonra Samos'un Miletos'un da yardımıyla bu toprakları zorla ele geçirdiğini iddia etmişlerdir. Ancak daha sonra Prieneli Bias'ın arabuluculuğu ile Samoslular toprakları terk etmişlerdir. Prieneliler de araziye tekrar geri almışlardır. Buna dayanarak Prieneli savunucular arazinin yakın zamana kadar kendilerinin olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak Lysimakhos'a anlaşmazlık için tahkim başvurusu yapıldığında arazi Prienelilerin hâkimiyeti altında değildi. Belki de Büyük İskender Küçük Asia'yı ele geçirdiğinde bu toprakları Samos'a vermişti. Ya da Büyük İskender, ile Lysimakhos'un hâkimiyeti arasındaki dönemde araziye kaybetmişlerdi. Muhtemelen ilk olarak Prieneliler Kral'a başvuruda bulunmuştu. Yazıt kırık olduğu için kesin kararın ne olduğunu söylemek zor. Ama muhtemelen Batinetis, Samos'a verilmişti. Yazıt Samos'ta da bulunmaktadır. Bu nedenle mahkeme kararının, Samos'un lehine olduğu sonucu çıkmaktadır.³⁴

Samos ile Priene arasındaki anlaşmazlıkların devam ettiğini gösteren bir başka yazıt³⁵, yine Priene'de Athena Polias Tapınağı'nda yer almaktadır. MÖ 197/190 tarihli Rhodos Tahkimi'ne ait kararın yazılı olduğu yazıttan Samos ile Priene arasındaki anlaşmazlığın Lysimakhos'un tahkiminden sonra sonlanmadığı anlaşılmaktadır. Athena Polias Tapınağı'nda Priene'nin lehine olan kayıtları görmek mümkün iken, Lysimakhos'un kararı gibi aleyhte olan (muhtemelen Samos'un lehine karar çıktı) bir kayıt bulunamamıştır. Bu yazıttan anlaşıldığına göre Lysimakhos'un kararından önce, Büyük İskender'in Samos ile Priene arasındaki anlaşmazlık konusunda bir etkisi söz konusudur. Muhtemelen Priene lehine bir karar almış olabilir. Yazıt, Samos ve Priene arasındaki anlaşmazlık için yapılan tahkimin beş Rhodoslu hâkimin kararını içermektedir. Lysimakhos'un kararına rağmen anlaşılan Karion Kalesi ve çevresi Prieneliler tarafından kullanılmaktaydı. Bu nedenle Samoslular Prienelileri işgalci olarak tecavüzle suçlamışlardır. Aslında Samosluların bu duruma ilk etapta ses çıkarmadıkları anlaşılmaktadır. Samos ile Priene arasındaki bu toprak anlaşmazlığı Üçüncü Syria Savaşı dönemine kadar devam etmiştir. O dönemde kraliyet komiseri olan Simon adında bir *epistates*in anlaşmazlık için bir teşebbüste bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak tam bir netice alınamadığı görülmektedir. III. Antigonos Doson'un Karia Seferi sırasında da bu konuyu ele aldığı Prienelilerin savlarını desteklemek için kullandıkları kanıtları arasında görülmektedir. Yani Büyük İskender'in, Lysimakhos'un, Seleukosların ve Antigonidlerin bu anlaşmazlığı

³³ Ager 26.

³⁴ I Priene 37; RC 6; 7; 8; OGIS 11; Ager 26; Reader XXXIV; Tod LXI; Tod, *age*, s. 135-136; Shirwin-White, *agm*, s. 69-89; G. Shipley, *A History of Samos 800-188 BC*, Clarendon Press, Oxford 1987, s. 181-182; S. L. Ager, "A Royal Arbitration Between Klazomenai and Teos", *Zeitschrift Für Papyrologia Und Epigraphik*, Bd. 85, 1991a, s. 87-97; H. S. Lund, *Lysimachus*, Routledge, London-New York 1992, s. 139-140; C. Habicht, "Datum und Umstände der Rhodischen Schlichtung Zwischen Samos und Priene", *Chiron*, Bd. 35, 2005, s. 141-145.

³⁵ Ager 26. II; 74; Tod LXII.

çözmek için girişimde bulundukları bilinmektedir. Bu yazıtta yer alan Rhodoslu hâkimlerin yetenekleri ve güçleri göz önünde bulundurularak seçildiği anlaşılmaktadır. Ama tecrübenin de unutulmaması gerekmektedir. Rhodoslu hâkimler tahkim konusunda tecrübeye sahip kişilerden oluşmaktaydı. Hâkimler öncelikle taraflar arasında uzlaşmaya gidilmesi için uğraşırlardı. Ancak uzlaşma sağlanamaması durumunda adil bir şekilde karara varırlardı. Yazıttan, hem Priene'nin haklarını savunanların hem de Samosluların haklarını savunanların beş kişiden oluştuğu anlaşılmaktadır. Taraflar iddialarını savunmak için birden çok şansa sahiptiler. Taraflar, davaya söz konusu olan arazinin incelemesi sırasında, Rhodos'ta ve Ephesos'taki Artemis Tapınağı'nda yapılan mahkemelerde iddialarını ispatlamaya çalışmışlardır. Taraflara davalarını savunmak için birçok fırsat verilmiştir. Araziyi de şahsen tetkik etmişlerdir. Yazıtın büyük bir kısmında tarafların ileri sürdükleri deliller yer almaktadır. Muhtemelen Rhodoslular verdikleri kararın haklılığını göstermek için delillere de yer vermişlerdir. Yazıtın çok parçalı olmasına rağmen ilk kanıt bölümünün yer aldığı kısım Samoslulara ait gibi görünmektedir. Samoslular, iddialarını kanıtlamak için Batinetis, Karion ve Dryoussa ile ilgili olarak Miletoslu tarihçi Maiandrios'a ya atıfta bulunmuşlardır. Prieneliler ise 4. yüzyıl sonundaki tiranlık dönemine atıfta bulunmuşlardır. Hieron'un tiranlığı döneminde Prieneli vatandaşların Karion'u ellerinde tuttuklarını kanıtlamışlardır. Prieneliler iddialarını kanıtlamak için çok sayıda resmi belge ve dokümanlarla birlikte kararnameler ileri sürmüşlerdir. Samosluların Prienelileri suçladıkları yazıtın bölümleri parçalanmıştır. Belki de tarihi kanıtlara cevap olarak Prienelilerin tiranlık döneminden itibaren kaleyi onlardan aldıklarını belirtmişlerdir. Samoslular Lysimakhos'un kendileri lehine karar verdiğine dair atıfta bulunmuşlardır. Samoslular Miletoslu Maiandrios haricinde Samoslu Euagon, Olymphikhos, Uliades ve Douris gibi tarihçilere de atıfta bulunmuşlardır. Miletoslu Maiandrios, Karion ve Dryoussa'nın Samos'a ait olduğunu belirtmektedir. Ephesoslu Eualkes ve Kreophylus, Khioslu Theopompus ve adı geçen diğer dört Samoslu tarihçi Phygela'nın Samos'a ait olduğunu ileri sürmektedirler. Samoslular Hieron'un tiranlık döneminde kaleyi Prienelilerin onlardan zorla aldıklarını iddia etmişlerdir. Yazıtta Karion Kalesi'nin ve Dryoussa'nın Prieneye verildiği anlaşılmaktadır. Samos'un elinde ise Pygela Kasabası'nın kaldığı muhtemel görülmektedir.³⁶

Bu tahkimin hakemi olan Rhodos, Hellenistik Dönem'de dış politikada tarafsız bir şekilde barışçıl bir politika izlemeye çalışmıştır. Rhodos, Akdeniz'de herhangi bir krallığın üstünlük sağlamasını engellemeye çalışmıştır. Küçük Asia'nın batısında ve Ege'de kendisine belli bir alan oluşturmuş ve bu alana da herhangi bir müdahale edilmesini engellemekle uğraşmıştır. Bu nedenle de bu alanda kurulan küçük kent devletlerinin bağımsızlıklarını ve sadakatini korumaya gayret etmiştir. Ama Rhodos'un temel güdüsü ekonomi olmuştur. Önde gelen bir ticaret ülkesi olarak Mısır, Akdeniz ve Karadeniz'de savaştan önce diplomatik olarak barışa öncelik vermiştir. Bu nedenle de Rhodos, Doğu Akdeniz'deki ticari güvenliğini de göz önünde bulundurarak bölgedeki kent devletlerinin aralarındaki anlaşmazlıkları çözmeleri konusunda kendilerine arabuluculuk yoluyla ya da tahkim yoluyla yardımcı olmaya çalışmıştır.³⁷

Rhodos Tahkimi iki kent arasındaki anlaşmazlığın kesin çözümü olmamıştır. Küçük Asia'daki etkinliğinin artmasıyla birlikte tahkim davalarına müdahil olmaya başlayan Roma'nın MÖ 188 tarihli Roma *Senatusu*'nun almış olduğu karar ile Samos ve Priene arasındaki anlaşmazlığın tahkime gittiği anlaşılmaktadır. *Proconsul* Manlius Vulso

³⁶I Priene 37, 38, 40, 41; Syll 599; Tod LXII; Reader XXXIV; Ager 74; Tod, *age*, s. 136-140; R. M. Barthold, *Rhodes in the Hellenistic Age*, Cornell University Press, Ithaca-London 1984, s. 147-149; Sherwin-White, *agm*, s. 68-89; Shipley, *age*, s. 182; S. L. Ager, "Rhodes: The Rise and of a Neutral Diplomat", *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte*, Bd. 40. 1, 1991b, s. 10-41. Habicht, *agm*, s. 141-145.

³⁷Polybios. 30.5; Diodoros. 20.46; 20.81; Berthold, *age*, s. 57-58; Ager, *agm*, s. 10-12.

başkanlığındaki bir komisyon, Rhodos'un tahkim kararını bozmuştur. Manlius Vulso anlaşmazlığa neden olan araziye Samos'a vermiştir. Bu kararı alan Manlius Vulso'nun rüşvet aldığına dair iddialar ortaya atılmıştır. Ancak Manlius Vulso bu kararı siyasi nedenlerden dolayı da almış olabilir. Çünkü III. Antiokhos ile yapılan savaşlarda Roma'nın müttefikleri açısından Samos stratejik bir noktada yer almaktaydı.³⁸

Samos ile Priene arasındaki arazi anlaşmazlığı ile ilgili MÖ 135 tarihli son epigrafik kayıt yine Priene'de yer alan Athena Polias Tapınağı'nın kuzey tarafında bulunmuştur. Rhodos tahkim kararı ile Priene'ye verilen arazi Manlius Vulso'nun kararı ile bozulmuş ve Dryoussa ve Karion Kalesi Samos'a verilmişti. Yaklaşık elli yıl sonra davayı kaybeden Prieneliler, Roma'ya davayı tekrar görüşmek üzere başvurmuşlardır. Samos ile Priene'den gelen tarafların temsilcileri doğrudan davalarını *senatusa* sunmuşlardır. Davayı başka bir Hellen kentine devretmek yerine *senatus* davaya bizzat zaman ayırmış ve tarafların argümanlarını dinlemiştir. Yazıtta Samos ile Priene'nin iddiaları yer almakla beraber, yazıtın eksik bölümlerinin olmasına rağmen farklı zamanlarda alınan farklı iki karar oldukları anlaşılmaktadır. Erken olanı kesin tarihlendirme yapılamamakla beraber diğerinden kısa bir süre önce olduğu görülmektedir. İkincisinde Servius Fulvius Q. F. Flaccus adında bir *consul*den bahsedilmektedir. Yazıtta iki karar da aynı sonucu belirtmektedir. Manlius Vulso'nun Rhodos kararını tersine çeviremeyeceği belirtilmektedir. Üçüncü bir bölümde de Rhodos tarafından belirlenen sınırların tespit edilememesi nedeniyle *senatusun* isteğiyle yeniden sınır çizilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu görevi de muhtemelen üçüncü bir kent olarak Mylasa üstlenmiştir. Sınır tespitinin yapılması ile ilgili olan üçüncü bölüm, ikinci kararın yazılı olduğu bölümün hemen altında MÖ 135'ten sonraki yakın bir tarihe işaret etmektedir. MÖ 135 tarihli Roma *Senatusu*'nun kararı uzun zamandır devam eden Samos ile Priene arasındaki anlaşmazlığa son vermiş gibi görünmektedir. Bundan sonra anlaşmazlığın devam edip etmediği ile ilgili bir bilgi olmamakla beraber, her iki tarafın da bu arazi isteklerinden vazgeçemediklerini düşünmek daha doğru olsa gerektir.³⁹

Sonuç

Antik Hellen Dünyası'nda bağımsız kent devletleri zaman zaman arazi/sınır anlaşmazlıkları başta olmak üzere, kutsal alanların kontrolü, ticari konular, önemli liman işletmeleri veya borç gibi konulardaki anlaşmazlıkların çözümü için tahkim yöntemini kullanmışlardır. Anlaşmazlık içerisinde olan kent devletleri en az kendileri kadar güçlü ve itibarlı üçüncü bir kentten hakem olması talebinde bulunmuşlardır. Daveti kabul eden üçüncü kent öncelikle anlaşmazlığı arabuluculuk yöntemiyle çözmeye çalışmaktaydı. Başarısız olduğunda tahkim davası için tecrübeli ve uzman kişilerden oluşan bir mahkeme heyeti oluşturulmaktaydı.

Tahkim davasını gerçekleştirecek olan mahkeme heyeti üyeleri titizlikle tespit edilirdi. Mahkeme heyeti bazen yüzlerce kişiden oluşmaktaydı. Mahkeme heyetinin nerelerde toplanacağı tespit edilirdi. Onların mahkemenin yapılacağı yere ulaşmaları, güvenlikleri ve masrafları tahkim talebinde bulunan kentler tarafından sağlanmaktaydı. Kentler mahkeme heyetinin aldığı karara uymak durumunda idiler. Ancak zaman zaman Samos ile Priene kentleri arasında olduğu gibi anlaşmazlıklar tek bir tahkim davası ile sonuçlanmamıştır. Defalarca tahkime gidildiği anlaşılmaktadır. Bu tahkim davalarının detaylarını daha çok yazıtlardan

³⁸Ager 99; F. W. Walbank, *A Historical Commentary On Polybius*, Vol. III, Commentary on Books XIX-XL, Clarendon Press, Oxford 1979, s. 164.

³⁹I Priene 41; Syll 688; Tod LXIII; LXIV; LXV; Reader XXXIV; Ager 160; Shipley, *age*, s. 198; Habicht, *agm*, s. 141-145.

öğrenmekteyiz. Mahkeme heyetinin kararları genellikle tapınakların duvarlarında halkın öğrenebileceği şekilde ilan edilmiştir.

Barışçıl bir yöntem olan tahkim bağımsız Hellen kentleri arasında uzun yıllar devam etmiştir. Hellenistik ve Roma Dönemi'nde bu yöntem uygulanmaya devam edilmiştir. Ancak Roma'nın Hellen Dünyası'na tam hâkim olması ile yaşanan anlaşmazlıkları Roma *Senatus*'u bizzat kendisi çözmeye çalışmıştır. Roma, anlaşmazlıkları çözerken bölgedeki çıkarlarını ve müttefikleri ile olan ilişkilerini de dikkate alarak bir sonuca varmaya çalışmıştır.

EKLER:

EK 1: Samos ile Priene (Hans Schrader-Theodor Wiegand).

Ek 2: Samos – Priene Topoğrafyası (H. Lohmann).

Ek 3: Kral Lysimakhos'un Priene'ye gönderdiği mektup (British Museum).

Ek 4: Rhodos'un Samos – Priene Tahkim Kararı (British Museum).

KAYNAKÇA

ANTİK KAYNAKLAR

DIODOROS, *Diodorus of Sicily*, (Trans: Russel M. Geer), Harward University Press-William Heinemann, Cambridge-London 1954.

HERODOTOS, *Herodot Tarihi*, (Çev: Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002.

POLYBIOS, *The Histories. VI*, (Trans: W. R. Paton), Harward University Press-William Heinemann, Cambridge-London 1968.

THUKYDIDES, *History of The Peloponnesian War*, (Trans: Rex Warner - M. I. Finley), Penguin Books, London 1972.

MODERN KAYNAKLAR

AGER, S. L., "A Royal Arbitration Between Klazomenai and Teos", *Zeitschrift Für Papyrologia Und Epigraphik*, Bd. 85, 1991a, s.87-97.

_____, "Rhodes: The Rise and of a Neutral Diplomat", *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte*, Bd. 40. 1, 1991b, s.10-41.

_____, *Interstate Arbitrations In The Greek World, 337-90 B.C.*, University Of California Press, Berkeley-Los Angeles-Oxford 1997.

BAGNALL, R. S., *The Administration of The Ptolemaic Possessions Outside Egypt*, Brill, Leiden 1976.

BARTHOLD, R. M., *Rhodes in the Hellenistic Age*, Cornell University Press, Ithaca-London 1984.

CARY, M., "A Roman Arbitration of The Second Century B.C.", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 16, 1926, s.194-200.

COOPER, J. S., "Reconstructing History From Ancient Inscriptiones: The Lagash-Umma Border Conflict", *Sources From The Ancient Near East. 2/1*, Undena Publications, Malibu 1983.

GRUEN E. S., *The Hellenistic World and The Coming of Rome*, Volume I, University Of California Press, Berkeley-Los Angeles-London 1984.

HABICHT, C., "Datum und Umstände der Rhodischen Schlichtung Zwischen Samos und Priene". *Chiron*, Bd. 35, 2005, s.137-146.

HALL, J. M., "International Relations", *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, Volume I, (Ed: Philip Sabin-Hans van Wees-Michael Whitby), Cambridge University Press, Cambridge 2007.

KAĞNICI, G., *Tarih Yazıcılığı Açısından Eski Mezopotamya'da Krali Kayıtlardaki İfadelerin Değerlendirilmesi*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2012.

KALLET-MARX, R. M., *Hegemony to Empire: The Development of the Roman Imperium in the East From 148 to 62 B.C.*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-Oxford 1996.

LOHMANN, H., "Zur historischen Topographie des südlichen İonien", *Orbis Terrarum*

VIII, 2002, s.163-272.

LUND, H. S., *Lysimachus*, Routledge, London-New York 1992.

LURAGHI, N., *The Ancient Messenians*, Cambridge University Press, Cambridge 2008.

MAGNETTO, A., "Interstate Arbitration and Foreign Judges", *The Oxford Handbook of Ancient Greek Law*, (Ed: Edward M. Harris-Mirko Canevaro), Oxford University Press, Oxford 2016.

_____, "Interstate Arbitration as a Feature of The Hellenistic Polis: Between Ideology, International Law and Civic Memory", *The Polis in The Hellenistic World*, (Ed: H. Börm-N. Luraghi), Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2018.

MARSHALL, A. J., "Survival and Development of International Jurisdiction in The Greek World under Roman Rule", *ANRW II* 13, 1980, s.626-661.

MATTHAEI, L. E., "The Place of Arbitration and Mediation In Ancient Systems Of International Ethics", *The Classical Quarterly*, 2/4, 1908, s.241-264.

OGIS. *Orientis Graeci Inscriptiones Selectae*, (www.attalus.org/docs/ogis/s11.html) 24.10.2018.

PRIENE, *Inchriften von Priene*, (Ed: Hiller von Gaertringen), Druck und Verlag von Georg Reimer, Berlin 1906.

RC. *Royal Correspondence in the Hellenistic Period*, (Trans: Bradford Welles), Yale University Press, New Haven 1934.

READER, A., *L'Arbitrage International Chez Les Hellenes*, H. Aschehoug&Co, Kristiania 1912.

RHODES, P. J., "Making and Breaking Treaties in The Greek World", *War and Peace in Ancient and Medieval History*, (Ed: Philip de Souza–John France. Cambridge University Press, Cambridge 2008.

SCHRADER, H.-WIEGAND, T., *Priene. Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898*, Georg Reimer, Berlin 1904.

SHERWIN-WHITE, S. M., "Ancient Archives: The Edict of Alexander to Priene, Reappraisal", *The Journal of Hellenistic Studies*, Vol. 105, 1985, s.69-89.

SHIPLEY, G., *A History of Samos 800-188 BC*, Clarendon Press, Oxford 1987.

SYLL, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, (<http://www.attalus.org/docs/sig.html>) 24.10.2018.

TOD, M. N., *International Arbitration Amongst The Greeks*, Clarendon Press, Oxford 1913.

WALBANK, F. W., *A Historical Commentary On Polybius*, Vol. III, Commentary on Books XIX-XL, Clarendon Press, Oxford 1979.

https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/search.aspx?searchText=priene&page=1. 24.10.2018.